

Araştırma Makalesi

NAZIM HİKMET'İN POLONYA VATANDAŞLIĞI MESELESİ

Öztürk EMİROĞLU*

Öz

Nazım Hikmet 1950'de çıkan genel afthan yaralanarak hapisneden çıkar ve Türkiye'den Sovyetler Birliği'ne kaçar. Bakanlar Kurulu 1951'de Türk vatandaşlığından çıkarınca vatansız durumuna düşer. Bunun üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne bağlı ülkelerden birinden vatandaşlık verilmesi gündeme gelir. En uygunu, anne tarafından büyük dedesi Konstanty Borzecki'nin (Mustafa Celaleddin Paşa) Osmanlıya sığınmadan önce doğduğu ve büyüdüğü Polonya vatandaşlığının alınması kanaatine varılır. Bunun Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin diplomatik ilişkilerine de pek zarar vermeyeceği düşünülür. Bugüne kadar Nazım Hikmet'in Polonya vatandaşlığı meselesi belgelere dayalı olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu makale ile konu netlik kazanmakta ve belgelerle Nazım Hikmet'in Polonya vatandaşlığı ortaya konulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Nazım Hikmet, Polonya, vatandaşlık, belge.

The Matter of Nazım Hikmet's Polish Citizenship

Abstract

Nazım Hikmet gets out of jail, taking advantage of the general amnesty in 1950 and flees to the Soviet Union from Turkey. When The Council of Ministers denaturalizes him from Turkish citizenship in 1951, he becomes stateless. Upon this, one of the countries of the Union of Soviet Socialist Republics confers citizenship to him. As his grandfather

Geliş Tarihi: 05.04.2019

Kabul Tarihi: 22.08.2019

Makalenin Künyesi:

Emiroğlu, Ö. (2019). "Nazım Hikmet'in Polonya Vatandaşlığı Meselesi". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 48, 289-298.

DOI: 10.24155/tdk.2019.121

* Prof. Dr., Varşova Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi, Türkoloji ve Orta Asya Halkları Bölümü Öğretim Üyesi, oe.emiroglu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5004-7224

Konstanty Borzecki (Mustafa Celaleddin Pasha) was born and raised in Poland before taking refuge in Ottoman Empire, Nazım Hikmet was granted Polish citizenship. It is considered that this situation is expected not to give much damage to diplomatic relations between The Soviet Union and Turkey. Until now, the matter of Nazım Hikmet's Polish citizenship has not been clarified on the basis of documents. In this article, the subject is clarified and documents prove Nazım Hikmet's Polish citizenship.

Keywords: Nazım Hikmet, Poland, citizenship, document.

Nazım Hikmet'in Polonya Vatandaşlığı Meselesi

XX. yüzyıl Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Nazım Hikmet'in hayatıyla (1902-1963) ilgili bazı noktalarda muğlaklık vardır. Bunlardan biri de Polonya vatandaşlığı meselesidir. Çünkü Nazım Hikmet ile ilgili pek çok kaynakta bu konuya değinilmez. Bu hususta yazılanlardan çoğu 25 Temmuz 1951'de Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan çıkarılan Nazım Hikmet'i, Adnan Menderes Hükûmeti'nin mağdur ettiğidir.¹ Hâlbuki Nazım Hikmet Türkiye'den kaçınca 20 Haziran 1951'de Romanya'dan Rusya'ya gider ve komünist parti kendisine sahip çıkar. Sovyet Rusya'nın korumasına alınır ve bu araştırmanın içeriğini oluşturan belgelerde de görüleceği gibi Polonya vatandaşlığı verilir.

Nazım Hikmet ile ilgili belgeler, Varşova'daki Yeni Belgeler Arşivinde (Archiwum Akt Nowych) bulunmaktadır. Yeni Arşivde, 1918 sonrasına ait pek çok belge gibi komünizm dönemine ait belgeler de saklanmaktadır. Bu arşivde, Nazım Hikmet hakkında 1955'te *Widnokrąg (Ufuklar)* dergisi tarafından kendisine verilen "Barış Ödülü" ile ilgili 3 sayfalık bir yazı bulunmaktadır. Bu arşive, Nazım Hikmet ve Münevver Borzecka ile ilgili bilgilere ulaşmak amacıyla birkaç defa gittim. Ancak Nazım Hikmet dosyasında, bahsi geçen "Barış Ödülü" yazısından başka bir yazı olmadığını görünce çok şaşırđım. Zira XX. yüzyılın en meşhur komünist Türk şairi, hayatına pek çok iş sığdırmış, sürekli inişli çıkışlı yaşamış Nazım Hikmet ile ilgili Varşova'daki komünizm dönemi belgeleri arasında nasıl sadece 3 sayfalık yazı vardı? Senelerce Nazım Hikmet ve eşi ile ilgili arşiv belgesi aradım. Sonunda, Karol Żbikowski² ve eşi vasıtasıyla, Varşova'daki komünizm dönemi ile ilgili "Rada Państwa" belgeleri arasında buldukları 82/2 numaraları dosyada Nazım Hikmet'in Polonya vatandaşlığına müracaatı ve kabulü sürecine ait evraklar ortaya çıktı. Bu dosyalarda bulunan belgeler ile Nazım Hikmet'in Polonya vatandaşlığı mevzusu netlik kazanmaktadır.

1 bk.: marksist.org.

2 Karol Żbikowski bu yazıdaki belgeleri, Gdańsk'ta Türkiye Fahri Konsolosu Serdar Davran'a, bana ve İstanbul'daki bir dostuna da gönderdi. Bundan dolayı Karol Bey'e ve eşine teşekkür ederim.

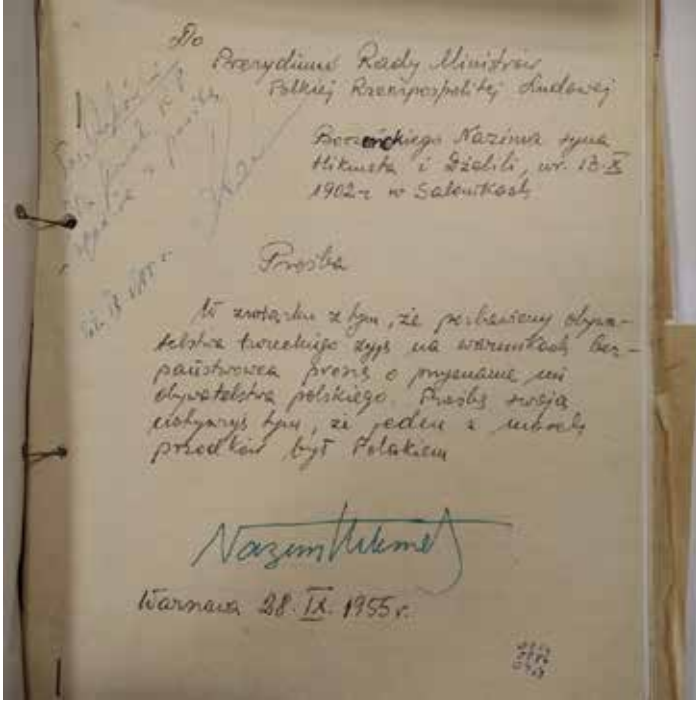
(Belge 1: Nazım Hikmet ve 1955'te Polonya Vatandaşlığı Verilenlerin Listesinin Bulunduğu Dosyalar)

(Belge 2: 1955'te Vatandaşlık Verilenlerin Dosyası)

1945-1989 yılları arasında SSCB'ye bağlı olarak sosyalizm veya komünizm ile yönetilen Polonya gibi ülkelerde devletteki bütün işleyiş; Komünist Parti üst yönetimi ve Rada Państwa / Devlet Kurulu tarafından yönetmiştir. Bu yönetim biçimini Stalin düşünmüş ve uygulamaya geçirmiştir. Çünkü bir kişinin yönetimde güçlü olmasını istemediği için bu tür kurullar oluşturarak liderin pozisyonunu güçlendirmiştir. Polonya'da, 1989'da General Wojciech Jaruzelski'nin başkan seçilmesiyle Rada Państwa/Devlet Kurulu sona ermiş ve cumhurbaşkanı devlet yönetiminde bütün sorumluluğu üstlenmiştir. Sosyalizm Dönemi'nde Komünist Parti Moskova Merkezi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ndeki bütün işleri SSCB'ye bağlı her başkentteki Komünist Parti Merkezleri ile koordineli yürütmüştür.

Nazım Hikmet'in Polonya vatandaşlığına başvuru dilekçesine baktığımızda Bakanlar Kuruluna hitaben yazıldığını görmekteyiz. Başvuru dilekçesini, Rada Państwa/Devlet Kurulu yerine Prezydium Rady Ministrów Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej / Polonya Halk Cumhuriyeti Bakanlar Kuruluna yazmıştır.

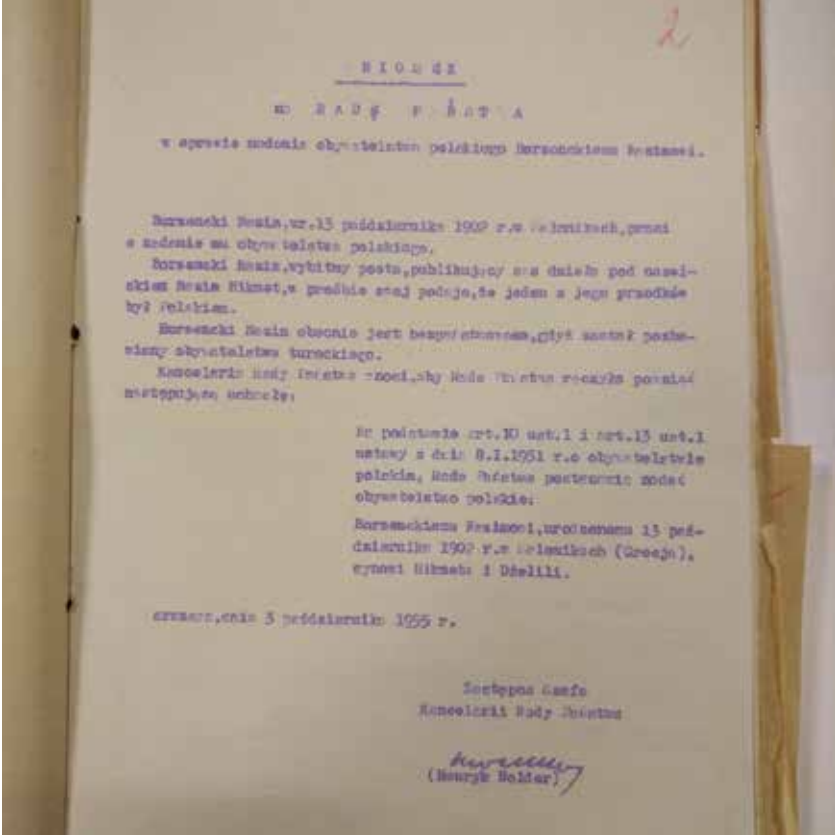
(Belge 3: Nazım Hikmet'in Polonya Vatandaşlığına Başvuru Dilekçesinin Orijinali)

Nazım Hikmet, Proşba / Rica başlıklı dilekçesinde Polonya Halk Cumhuriyeti Bakanlar Kuruluna “Türk vatandaşlığından atılmam ve vatansız olmam sebebiyle Polonya vatandaşlığına kabulümü talep etmekteyim. Ricamın sebebi atalarımın birinin Polonyalı olmasıdır.” (Nazım Hikmet, Varşova, 28 Eylül 1955) ifadeleriyle dilekçesini Türkiye’den kaçışından dört yıl sonra yazmıştır. Dört yıllık sürede Moskova’da ikamet etmiştir.

Nazım Hikmet’e vatandaşlık müracaat yolunu muhtemelen Komünist Parti Merkez Birimi açmıştır. Kendisine her zaman Varşova’daki birkaç Türkolog destek olmuştur. Bu Türkologlardan biri Małgorzata Łabęcka-Koecherowa’dır. Çünkü onun anlattıklarına göre³ Nazım Hikmet ve Münevver Borzecka ile ilgili pek çok işi, Komünist Parti Merkez Biriminden yapılan yönlendirmelerle kendisi gerçekleştirmiştir (13 Ocak 1999 görüşme notlarımdan). Bu beyanına istinaden Nazım Hikmet’in Polonya vatandaşlığına müracaatının da yine komünist parti merkezinden yönlendirildiği ve Małgorzata Łabęcka-Koecherowa’nın bu dilekçeyi yazdığı kanaatindeyim.

3 Polonya’ya 1997’de gelişimden itibaren pek çok Türkolog ile irtibatım başladı. Bunlardan en önemli iki ismi zikretmem yerinde olur. Biri bütün hatıralarını bana anlatan Małgorzata Łabęcka-Koecherowa’dır (1917-2011), diğeri ise Lucyna Antonowicz-Bauer’dır (1927-2017).

Nazım Hikmet'in dilekçesini kabul eden Devlet Kurulu Kaçılıryası, müracaattan bir hafta sonra, 4 numaralı belgedeki değerlendirme notunu hazırlar: Wniosek / Başvuru, do Rada Państwa / Devlet Kuruluna:

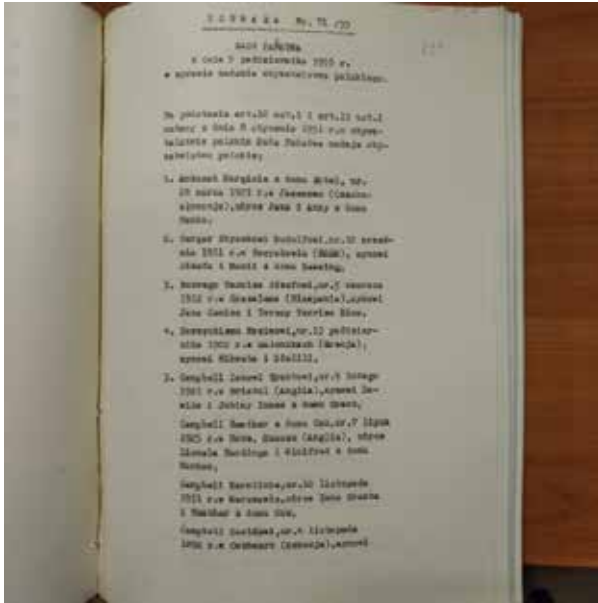
(Belge 4: Nazım Hikmet'in Vatandaşlık Başvurusunu Değerlendirme Yazısı)

“13 Ekim 1902 Selanik doğumlu Borzencki Nazım Polonya vatandaşlığı için ricada bulunmaktadır. Borzencki Nazım, kabiliyetli bir şair, Nazım Hikmet adıyla kitaplar yayımlamakta ve atalarından biri Leh olması sebebiyle ricasının kabulünü istemektedir. Borzencki Nazım, elan vatansızdır ve Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. Devlet Kurulu Kaçılıryası, Devlet Kurulundan: 8.1.1951 tarihli yönergenin 10. maddesinin 1. ve 13. maddesinin 1. fırcasına göre Polonya vatandaşlığı verilmesi talebinde bulunmaktadır. Borzencki Nazım, Selanik (Yunanistan), Hikmet'in ve Celile'nin oğlu”

Varşova, 3 Ekim 1955

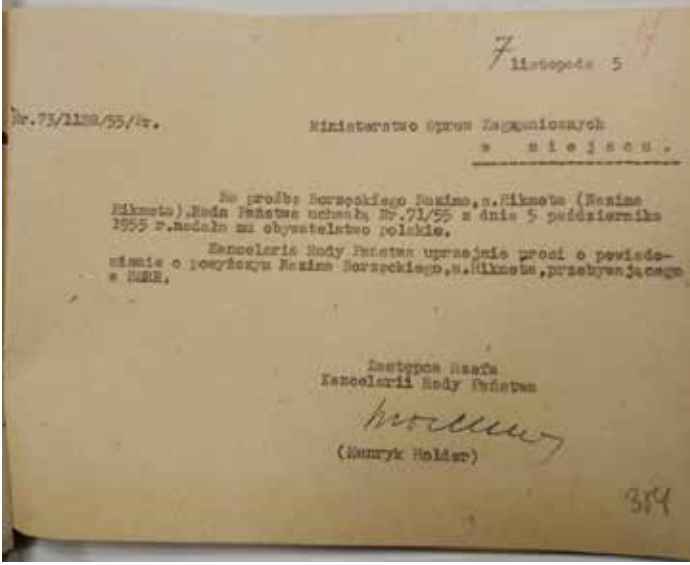
Şef Yardımcısı
Devlet Kurulu Kaçılıryaları
(Henryk Holder)

Nazım Hikmet'in müracaat dilekçesi ile ilgili değerlendirme notu (Belge 3 ve 4) dikkatle incelendiğinde, Borzenski soyadının orijinal şeklinde değil, söylendiği gibi yazıldığı görülür. Borzecki, soyadının yazılışı bazen Borzecnki, “n” ekleyerek, bazen Bojenski veya Bojentiski şeklinde “rz” yerine “j” ile yazanlar da vardır. Doğrusu Borzecki'dir. Burada dikkat çeken bir husus şudur ki, dilekçede ve değerlendirme notu veya teklif yazısında soyadı “Borzecnki” olarak yazılan Nazım Hikmet'in, 1955'te vatandaşlık verilenler listesinde soyadı Borzecki yani doğru şekliyle yazılmıştır. 5 numaraları belgede soyadı doğru yazılmıştır:

(Belge 5: Nazım Hikmet'e ve Başkalarına Vatandaşlık Verildiğine Dair 77/ 55 Sayılı ve 5 Ekim 1955 Tarihli Karar)

Nazım Hikmet'e vatandaşlık ve Borzecki soyadının verildiğine dair karar, Devlet Kurulundan aşağıdaki yazı ile Dışişleri Bakanlığına bildirilir. Yazıda, kararın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine duyurulması da rica edilir. Böylece Nazım Hikmet'in Polonya vatandaşlığı süreci sekiz günde tamamlanır.

(Belge 6: Devlet Kurulu Kararının Dışişler Bakanlığına Bildirilmesi)

Sonuç

Nazım Hikmet'in vatandaşlığı mevzusunun bir Türkiye bir de Polonya ve Sovyetler Birliği şeklinde üç boyutu vardır. Türkiye yönünden Nazım Hikmet, 25 Temmuz 1951'de Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. Fakat Bakanlar Kurulunun 05 Ocak 2009 tarihinde aldığı ve 10 Ocak 2009 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan kararıyla 58 yıl sonra Türk vatandaşlığı iade edilmiştir.⁴

Polonya yönünden ise sunduğumuz belgelerde de görüldüğü gibi Nazım Hikmet'in vatandaşlığı meselesi bir haftada halledilmiştir. 28 Eylül 1955'te Polonya vatandaşlığı için dilekçe veren Nazım Hikmet'in talebi, 5 Ekim 1955'te olumlu bir şekilde neticelenmiştir. İşlerin bu kadar hızlı halledilmesi, elbette Komünist Parti Varşova üst yönetimi ile Moskova'nın aldığı karar ile alakalıdır. Nazım Hikmet'ten sonra üçüncü eşi Münevver Borzecka'ya da Polonya vatandaşlığı verilmiştir. Fakat Nazım Hikmet ömrünü Moskova'da geçirmiştir. Münevver Borzecka ise 1958-1974 yılları arasında Varşova'da yaşamış sonra Fransa'ya yerleşip orada hayata veda etmiştir. Her ikisi de Polonya vatandaşı olmalarına rağmen Polonya'da uzun yıllar yaşamamışlardır.

4 "2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı". *T.C. Resmî Gazete*, 27106. 10 Ocak 2009. Erişim tarihi: 29 Aralık 2016. Nazım Hikmet Ran'ın Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25/7/1951 tarihli ve 3/13401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının yürürlükten kaldırılması; [...] Bakanlar Kurulu'nca 5/1/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu konuda bakınız: "Nazım Hikmet'e Vatandaşlığı İade Edilecek" *Habertürk*, 6 Ocak 2009.

Kaynakça

“Fahri Petek Nazım’ı Anlatıyor: <http://www.angelfire.com/wy/yaw/Meshurlar/Ran/ran.html>

Kancelaria Rady Panstwa, 28/2, Varşova.

<https://marksist.org/icerik/Tarihte-Bugun/5065/25-Temmuz-1951-Nazim-Hikmetin-Turkiye-vatandasligindan-cikartilmasina-karar-verildi>.

“Nâzım Hikmet'e Vatandaşlığı İade Edilecek”, *Habertürk*, 6 Ocak 2009.

Extended Abstract

Nazım Hikmet is one of the most famous poets and writers in the 20th century Turkish literature. He is also known as the most famous poet about whom was written in Turkey and all around the World. Although, so much was written about him, there is still that much not to our knowledge about his life, such as: *When he was going to Ankara to support the National Struggle (Turkish War of Independence), why did he, suddenly, change his mind and pass to Bolu and then to Russia?* We do not know why he did this. Who sent him in 1920's to Russia? How many times he was married? How many citizenships did he have? Many questions like these have not been answered, yet. One of the unclear matters about Nazım Hikmet is his Polish citizenship.

With the documents we presented in this review, this issue has now become clear and precise thanks to the documents that presented. The Polish government gave the citizenship to Nazım Hikmet in a week. In the realization of this event in a short period of time, the Communist Party administration played the main role. Because of the fact that works were executed on a very strict and disciplined manner, the Communist Party headquarters managed all things with a dictatorial logic and so All the Union of Soviet Socialist Republics had a very powerful organization. Through this strong organization and discipline for 80 years (1917-1989) in the wide geography from China to Eastern Germany, the Russian Socialism ruled different states and nations with a systematic oppression. In terms of political history, the Union of Soviet Socialist Republics is the interesting point of this. Since the 1989's in Poland, the regime of workers destroyed by the solidarity and resistance of the workers who started at the Gdansk shipyards in 10 years. With the "Solidarnocs", the Polish labour union quickly overcame the Russian model socialist bloc and the Tito model regime which was shaped in Yugoslavia after the Second World War. The most critical and tragic point for Socialism is the destruction of the workers regime. Why did the workers destroy the socialist workers regime which had been established by themselves? In the written historical documents about the destruction of the Union of the Soviet Socialist Regime the most important point is that the workers realized event from their perspectives. This point needs to be analysed in depth. From 1920's to end of his life, Nazım Hikmet is a Turkish poet who struggled for socialism to come to life in Turkey and he spent his youth in prison. How did such a strong organizational structure and such a regime comprising dictatorships in every direction disappear in as little as 10 years? In this respect, internal and external factors should be analysed well.

Nazım Hikmet's citizenship case has three perspective: one from the Turkey's, one from the Polish government's side and one from the Soviet Union's perspective. From the Turkey's perspective, with the decision about Nazım Hikmet made on 25th of July in 1951 by the Council of Ministers, the poet was denaturalized from Turkish citizenship. But the decision of the Council of Ministers, which was made on 5th of January in 2009 and was published on 10th of January in 2009 in Official gazette, decreed him to return the Turkish citizenship 58 years later. From the Poland's perspective in the documents that we provide in this research, it is

indicated that he got the Polish citizenship in his first week of staying in Poland. On 28 September 1955 Nazım Hikmet filed a petition for the Polish citizenship. On 5th of October in 1955 his declaration was positively concluded. The quick result that he got in getting the Polish citizenship was affected by the decision that was taken by Communist party headquarters and Moscow. After that Nazım Hikmet got the Polish citizenship, his third wife Münevver Borzecka also received the Polish nationality. However, after he got the citizenship, Nazım Hikmet spent rest of his life in Moscow. His wife Münevver Borzecka in 1958-1974 lived in Warsaw, after that she moved to France and died there. Despite each of them being a Polish citizen, they did not live long in Poland.